

DOI: 10.18427/iri-2017-0004

Kornis Gyula és a „keresztény-nemzeti” nevelés eszménye¹

© Dévényi Anna

Pécsi Tudományegyetem BTK Történettudományi Intézet, Pécs

devenyi.anna@pte.hu

A Horthy-korszakkal kapcsolatban már az általános iskolások is megtanulják, hogy a magyar művelődésügy, a kultúra és az oktatás egyik legsikeresebb periódusa volt. Tény az is, hogy a művelődés és az oktatás önmagán messze túlmutató kül- és belpolitikai jelentőséggel bírt, a kortársak nem kevesebbet reméltek tőle, mint az ország „feltámadását” a Trianon okozta válsághelyzetből.

Ezért tartom alaposabb kutatásra is érdemesnek e kultúra- és oktatáspolitikai egyik szellemi atyja, Kornis Gyula életpályáját és munkásságát. Jelen tanulmány arra vállalkozik, hogy felmutatja Kornis oktatáspolitikai koncepciójának néhány olyan elemét, melyek minden bizonnyal hatással voltak Klebelsberg Kuno és Hóman Bálint intézkedéseire is. A piarista szerzetes, filozófus, neveléstudós és kultúrpolitikus pályáját a pozsonyi egyetem filozófiatanáráként, majd bölcsész dékánjaként kezdte. Az első világháború után a budapesti egyetemen tanított s itt betöltötte a dékáni, majd a rektori hivatalt is. 1921-től részt vett a VKM tanácsadó szerve, az Országos Közoktatási Tanács munkájában, 1926-tól 1935-ig vezette is azt. 1927-1931 között Klebelsberg államtitkárként a középiskolai ügyekért felelt. 1931-ben Vác képviselőjeként bekerült a képviselőházba 1935-től a parlament alelnöki, majd elnöki tisztét is betöltötte. 1942-1944 között a felsőház tagja volt. Tudományos eredményei elismeréséül az Magyar Tudományos Akadémia már 1916-ban tagjává választotta, 1945-46-ban az akadémia elnöke is volt. Tagságáról 1948-ban lemondott.

A pályáját a pozsonyi tudományegyetemen filozófusként kezdő tudós szerzetes érdeklődése, saját bevallása szerint, Trianon hatására fordult a filozófiától a pedagógia felé. Érdemes ezzel kapcsolatos vallomását hosszabban is idézni:

„A világgal és az élettel szemben való egységes elvi állásfoglalás, azaz a filozófia mindig az értékek bizonyos hierarchiájában hangzik ki. Önkénytelenül feltör tehát a filozófus lelkéből az az akarat, hogy a tőle helyesnek felismert értékeket a valóságban is érvényre juttassa, a társadalmat és ennek felnövekvő nemzedékét a maga életeszmeénye értelmében átformálni törekedjék. A filozófus levonni iparkodik értékelméletének az emberiség és ennek keretében a nemzet szellemi fejlesztésére vonatkozó következményeit: a filozófus természetesen alakul át kultúrpolitikussá és pedagógussá, aki elé annak a problémának kérdőjele kígyózik, vajon értékeszméi hogyan gyökerezethetők bele a valóságba? életideálja miképp ültethető át a következő nemzedék lelkébe? miképp alakítsa át ennek értelmében a környező társadalmat? (...) Nemzetünk történetének 1918-ban ránsújtó tragikus fordulata e sorok írójának lelkét az addiginál sokkal erősebb hangsúllyal a nemzeti-társadalmi lélek gyakorlati kérdései, a kultúrpolitika és a pedagógia felé irányította és ösztönszerűen annak fontolgatására sarkalta, vajjon a nemzet rettenetes területi s

¹ Az Emberi Erőforrások Minisztériuma ÚNKP-16-4-I. kódszámú Új Nemzeti Kiválóság Programjának támogatásával készült.

gazdasági veszteségeivel párhuzamosan hogyan menthetők meg legalább szellemi-erkölcsi javai, miképpen biztosítható és fejleszthető legalább kulturális birtokállománya, hogy az új magyar sarjadék vissza tudja szerezni azt, amit a régebbi az ezeréves kincsből, négy évi hősie erőfeszítés után, riadt lélekkel hisztérikus tömegszuggerziók naív áldozataként botorul elvesztett.” (Kornis, 1928)

Kornis maga is egy következő, jól képzett, erkölcsös, hazájáért áldozatokat hozni tudó generációtól várta az elvesztett területek és javak visszahódítását.

Minden bizonnyal igaza van Somos Róbertnek, amikor azt állítja, Kornis írásai legalább annyira meghatározók a keresztény-nemzeti, konzervatív eszme programjának meghatározásában és széleskörű elterjesztésében, mint Szekfű Gyula, Bangha Béla, Szabó Dezső, vagy Prohászka Ottokár műveinek (Somos, 2013). Kornis munkáiról megállapítható, hogy szoros kapcsolatban vannak Klebelsbergnek a kultúrfölény és a neonacionalizmus fogalmával fémjelzett gondolatvilágával is. Ujváry Gábor véleménye szerint a kultuszminiszter oktatáspolitikai programját nagyrészt Kornis koncepciójára építette, lényegében azt valósította meg. (Ujváry, 2014) Ezt az álláspontot erősíti meg Hunyady György is Kornist konzervatív gondolkodóként bemutató tanulmányában (Hunyady, 2016). Hóman Bálint művelődés- és oktatáspolitikáját szemlélve túlzás nélkül állíthatjuk, hogy a korszak e másik kiemelkedő kultúrpolitikusára is hatással volt (Dévényi, 2015).

Kornis Klebelsberg munkáját az Országos Közoktatási Tanács tagjaként, majd alelnökéként, 1927 és 1931 között pedig államtitkárként közvetlenül is segítette (Ujváry, 2014:132.; OKT jegyzőkönyvek 1921-1935). Az addig elsősorban filozófiával és pszichológiával foglalkozó tudós a közoktatási ügyekkel kapcsolatban már 1919-ben szükségesnek érezte a nyilvános állásfoglalást és vitába szállt az akkori kultusztárca (Imre Sándor által kidolgozott) túlságosan demokratikusnak tartott középiskolai reformprogramjával (Dévényi, 2015). *Iskolarendszerünk reformja* címmel megjelent írásának első mondatában leszögezi, hogy „a világháború tragédiája után nemzetünk újjászervezésében minden kérdésnél fontosabb a nevelés ügye.” (Kornis, 1928:63). Ez a felfogás, mellyel Kornis korántsem volt egyedül, jól illeszkedik abba a több évszázados európai trendbe, melyet Johann Gottlieb Fichte indított el (Fichte, 1808; Rittner 2012.) s amely a társadalmi-politikai, ha tetszik, nemzeti krízisek megoldására a nevelést tartja a legalkalmasabb eszköznek. Ugyanez a hit sugárzik magának Klebelsbergnek életművéből is.

Kornis kultúrpolitikáról vallott nézeteit, mintegy a Trianon utáni Magyarország művelődésügyi programját, „*Kultúrpolitikánk irányelvei*” című tanulmányában fejtette ki először átfogó jelleggel 1921-ben, majd a témában számos további írást közölt, melyeket összegyűjtve két kötetben publikált (Kornis, 1928; Kornis, 1934).

Fontosnak tartotta, hogy a művelődéspolitikának elkészüljön egy széles körben elfogadott, egységes, nemzeti programja, amelynek megvalósítása a „nemzet lelki egységéből fakad.” E tanulmányában, mint legégetőbb és elsőrendű feladatra, az iskolaügy helyzetére és feladataira fókuszált. Kornis az oktatás szellemében a nacionalizmust, a vallásosságot és a kommunista valamint a liberális eszmék elleni „védelmet,” emelte ki. A tanítás tartalmaiban a nemzetismeretet tartotta a legfontosabbnak, de a modern követelményekhez igazodó természettudományoknak és élő nyelveknek is nagy szerepet tulajdonított. Az *oktatásnál*, az „intellektualizmusnál” azonban előbbre valónak vélte az akarat, a jellem *nevelését*: az önmeztagság, az odaadás, az engedelmesség, a fegyelem mind olyan tulajdonságok, amelyekre a jövő generációnak nagy szüksége lesz, hogy képes legyen alárendelődni a nemzet érdekeinek. Trianon után ugyanis az ország az

életben maradásáért küzd, ezért minden erőt ennek a küzdelemnek – vagyis az államnak – a szolgálatába kell állítani. Az iskolai nevelés legfontosabb céljává Kornis végső soron a revízió megvalósítására alkalmas fiatalság kinevelését tette (Kornis, 1921). A *Kultúrpolitikánk irányelveiben* felfedezhetők a klebelsbergi kultúrfölény és neonacionalizmus fogalmak tartalmi alapvetései is.

Kornis Klebelsberggel együtt vallotta, de nála sarkosabban fogalmazta meg azt, hogy az állam tevékenységei között legfontosabb a kultúrpolitika. Az iskolarendszer reformját régóta esedékes, égető szükségszerűségnek tartotta, mellyel kapcsolatban a múlt oktatáspolitikájának három fő mulasztását emelte ki: 1. a népiskolák számbeli és minőségi fejlesztését és a tankötelezettség korhatárának felemelését a parasztság és a munkásság műveltségének emelése érdekében; 2. a polgári iskola – mint a középosztály legfontosabb iskolafajtája – fejlesztésének elhanyagolását; 3. a szakoktatás intézményi hiányosságait (Kornis, 1921). Programjából kibontakozik a klebelsbergi oktatáspolitikai jól ismert két fő irányvonala közül az egyik, az alsóbb néprétegek iskoláztatása, a szakképzett munkaerő megteremtésének szándéka. A másik irány, az elitképzés kérdését Kornis ezen írásában kevésbé részletezte (annak közoktatáspolitikai fókuszja miatt), de zárszavában hangsúlyozza ennek életbevágó jelentőségét, kiemelve a külföldi ösztöndíjaknak a külpolitika szempontjából sem elhanyagolható hatásait. A tömeg- és az elitképzés fontossága mellett a kultuszminiszter tevékenységének fókuszában álló harmadik cél: a középosztály, a polgárság megerősítésének szándéka volt (T. Kiss, 1999; T. Kiss, 1998; Glatz, 1990; Glatz, 2016). Különösen hangsúlyos ez a szándék Kornisnál, s az utókor is talán emiatt, a társadalmi rend, de egyben a hierarchia megőrzését is célzó törekvése miatt támadta a legtöbbet. A keresztény polgári középréteg megerősítésének kérdése esetében is erősen összefonódott az értelmiségi munkanélküliség és a munkaerőpiaci igények problémájával, a – nem zsidó – polgári réteg műszaki és gazdasági pályákra terelésének szándékával (Kornis, 1921). Ez és az ennek érdekében is bevezetendő középiskolai szelekciós rendszer később Hóman Bálint oktatáspolitikájának lett egyik központi kérdése (Csibi & Dévényi, 2016).

Klebelsberg és Hóman iskolapolitikájában egyaránt hangsúlyos követelményként jelent meg a jellemnevelés prioritása az ismeretközlő oktatással szemben. Ezt fogalmazta meg Kornis Gyula is 1921-ben, amikor a műveltség fogalmát definiálva felhívta a figyelmet annak értelemi, érzelmi és akaratú összetevőire, mélyen elítélve a pusztán intellektuális, azaz értelmi nevelést, melynek káros egyeduralmát konstataálta. A személyiség egészének formálása kapcsán kiemelte, hogy lényege nem a tudás, hanem a megismerő tevékenységre való *képesség* megszerzése. Ezek az elvek messzemenően érvényesültek a klebelsbergi és a hómani iskolareformok nyomán kiadott tantervekben és tantervi utasításokban egyaránt (Tanterv, 1924; Utasítás, 1927; Tanterv, 1938; Utasítás, 1939).

A Horthy-korszak művelődéspolitikáját kutatók számára szinte toladó módon kínálja magát a lehetőség, hogy a két – a korszak határain túlmutatóan is – kiemelkedő formátumú kultuszminiszter tevékenységének összehasonlításán keresztül ragadják meg a kor jellegzetességeit (Ujváry, 2009). Az egyik, talán leginkább szembetűnő, s így leginkább hangsúlyozott különbség a középiskolai reformok kapcsán bontakozik ki az amúgy sok tekintetben hasonló koncepciók és intézkedések között. A 19. század utolsó évtizede óta zajló egységes kontra differenciált iskolarendszer vitájában Klebelsberg ez utóbbi mellett tette le a voksát, amiben egyértelműen Kornis Gyula (és a konzervatív pedagógus szakmai elit) hatása érvényesült. A már említett 1919-es tanulmánya (*Iskolarendszerünk reformja*) után a *Kultúrpolitikánk irányelveiben* is hosszan és vissza-visszatérően fejtette ki

ezzel kapcsolatos érveit. Ezekben részben a már említett társadalmi rend és ennek megfelelő hierarchia fenntartására, részben a közösség céljait szolgáló társadalmi munkamegosztás szükségességére, és az ezt kiszolgáló differenciált művelődési igényekre, részben a diákok túlterhelésének csökkentésére hivatkozik (Kornis, 1921). Hunyady György megállapítása szerint éppen ez volt az a kérdés, melyben Klebelsberg összekülönbözött, s végül kompromisszumra kényszerült tanácsadóival szemben (Hunyady, 2016). A Hóman által létrehozott egységes középiskola (1934. IX. tc.) felszámolta ugyan e Kornis által ideálisnak tartott rendszert, és a törvény parlamenti vitáján valóban heves szócsaták zajlottak kettejük között, de a történezművelődéspolitikus (kényszerűségből csak később bevezetett) további intézkedéseivel együtt vizsgálva a reformot, ezt a megállapítást is árnyalni kell. Az 1938. évi XIII. tc. a gyakorlati irányú középiskolákról és az 1938. évi XIV. tc. a tanítóképzésről gyakorlatilag ismét egy differenciált középiskolai struktúrát hozott létre, igaz ebben már megvalósult a Kornis által korábban erősen kritizált egységes középiskolai alsó tagozat (más kérdés, hogy ennek tényleges kiépülése és elterjedése a második világháború miatt már nem valósulhatott meg). Az egységesség kérdését maga Hóman is elsősorban a nevelési célok, a világnézet és az iskolák szellemiségének egységében tartotta elsőrendűnek és megvalósítandónak (Hóman, 1938:103, 264-265, 267, 270), ami pedig teljes összhangban áll Kornis 1921-ben kifejtett elképzeléseivel (Kornis, 1921).

Mindkét kultuszminiszter retorikájában visszaköszön az a – többek között – Kornis által is megfogalmazott igény, hogy az oktatásban a nemzeti szellemű műveltségnek kell megjelenie elsősorban, ami a gyakorlatban az ún. „nemzeti tárgyak,” a történelem, a vallás, a magyar nyelv és irodalom és a földrajz tantervi prioritásában valósult meg. Kornis ezzel kapcsolatban két fontos célt fogalmazott meg: egyrészt a revízió megvalósítása érdekében a diákokban az irredenta szellem elplántálását, másrészt felvértezésüket az 1918-19-es forradalmak előidézésében felelősnek tartott kommunizmus és liberalizmus eszméivel szemben (Kornis, 1921). Ezek az elvek és célok a korszak közgondolkodásának egészét is meghatározták (nem csak és nem elsősorban Kornis hatására), így nem csodálkozhatunk azon, hogy mind Klebelsberg, mind Hóman minisztersége alatt messzemenően érvényesültek a közoktatás minden területén (tantervek, tankönyvek, iskolai rendtartások stb.) is.

Ezzel kapcsolatban Kornis munkájában megjelent a Klebelsberg által 1928-ban „meghirdetett” neonacionalizmus (Ujváry, 2014) egyik alapvető gondolata is. E szerint a „rég” nacionalizmus (a centralizáló igényekkel fellépő Habsburg udvar mellett) a nemzetiségeket tekintette fő ellenségének, ezekkel szemben kényszerült védekezésre, az új nacionalizmus fő ellensége viszont a forradalmi gondolatot elhíntő baloldali eszmékben és képviselőiben keresendő (Kornis, 1921; Klebelsberg, 1928:122-123, 127-133, 134-139). Kornis szerint a küzdelem egyik alapvető fegyvere a közoktatásban megvalósítandó állampolgári nevelés, ami elsősorban – az intellektuális képzéssel szemben – a jellemnevelésben valósul meg. Az értelem túlzottan egyoldalú fejlesztésének káros hatásait taglaló Kornis-szövegben a neonacionalizmus egy másik gondolati elemét is felfedezhetjük. Ez ugyanis a szerző szerint kritikára való hajlamot, ellenzéki magatartást szül (Kornis, 1921), ami Klebelsberg érvrendszerében a Monarchia régi nacionalizmusának tipikus magatartásformája volt. A Trianon utáni független Magyarország nacionalizmusa ezzel szemben aktív és konstruktív viselkedést vár a társadalom minden tagjától (Klebelsberg, 1928:307-309). Kornis a jellemnevelés kapcsán olyan követelményekkel állt elő, melyek a klebelsbergi iskolapolitikában – s így pl. a Kornis

által kidolgozott tantervekben is – csak szelídebb formában jelentek meg, s amiket majd az 1930-as évek politikai és művelődéspolitikai retorikájában, így Gömbös Gyula és Hóman Bálint beszédeiben még élesebben látunk viszont (Dévényi, 2015). Tőlük azonban már Kornis maga is távolságot tartott (Hunyady, 2016). A jellemnevelés fő célja Kornis szerint a diákokban kialakítani a *„türelmet, a kitartást, a szabályok engedelmes betartását, a folytonos résenállást, az aprólékos pontosságot, a fegyelmet és szolidaritást, olyan erényeket, melyek nélkül kollektív tevékenység nem lehetséges. (...) a következő nemzedéket az önmehtagadás, odaadás, engedelmesség, fegyelem szelleme hassa át (...) Ez a politikai nevelés eszménye az elszigetelt egyén öntökéletesedését kitűző individualisztikus humanitás-eszménnyel szemben. Az individualitás helyébe bizonyos mértékig az uniformisznak kell lépnie.”* (Kornis 1928:21-22) Ennek oka, hogy *„A világháború tragikuma nemzetünket oly helyzetbe sodorta, hogy számunkra a nemzeti állam fogalmának jó hosszú időre nem az egyén jogait védő, vagy jólétéről gondoskodó mozzanata van előtérben, hanem az a jegye, mely kollektív hatalomkifejtést, az egyéni erőknél közös cél érdekében való együttes munkáját jelenti; (...) A létért való küzdelemben a nemzetnek minden erejét koncentrálnia kell.”* (Kornis, 1928:20-21) Ezt a közösségi, egymásért áldozatot hozó etikai magatartást Kornis szerint legteljesebben a kereszténység hordozza, így természetes számára, hogy a nemzeti és politikai nevelés egyszersmind vallásos nevelést is jelent (Kornis, 1921).

A filozófusból lett pedagógus programadó írásában külön fejezetet szentel „a demokratikus szellem” kérdésének, mint a kor megkerülhetetlen szellemi és politikai irányzatának. Miközben kifejti ennek létjogosultságát a modern államban, tulajdonképpen káros és veszélyes következményeire helyezi a fő hangsúlyt, amivel sok tekintetben összhangban van Bethlen és Klebelsberg nézeteivel. *„Mindaz, amit a modern államban a legnagyobbra szokás becsülni, amilyen a kutatás-, szólás-, sajtó-, szabad egyesülési és gyülekezési szabadság, általános választói jog, teljesen szabadjára eresztí az egyént, az egyes néprétegek egoizmusának és osztályuralmi törekvéseinek szabad utat nyit, a köztekintélyeket lerombolja, nem államfenntartó, hanem államromboló, centrifugális tényező. Ezekkel az erővel szemben a legjobb eszköz, a leghatékonyabb centripetális erő: a nép kellő nevelése.”* – vonja le a konklúziót (Kornis, 1928:34-35).

Ezzel kapcsolatban jelenik meg a kultúrfölény kérdése is Kornis szövegében, aminek – szintén 1921-ben – külön cikket is szentelt. Klebelsberghez hasonlóan úgy vélekedett, hogy a szomszédos népek fölé akkor kerekedhetünk és az elszakított nemzetek számára akkor válhatunk csak vonzóvá, ha képesek vagyunk az összefogásra, a közös és hatékony munkára a politikai életben és a gazdaságban egyaránt (Kornis, 1921). Említett írásában (*Kultúrfölényünk kérdése*, 1921) a kultusztárca vezetőjével összhangban ő is felhívja a figyelmet arra, hogy meglévő kulturális fölényünket könnyen és gyorsan elveszíthetjük, ha nem fordítunk kellő gondot művelődésünk és oktatásunk fejlesztésére (Kornis, 1921b).

Klebelsberg oktatáspolitikai intézkedéseiből ismert, hogy különös jelentőséget tulajdonított a természettudományos képzésnek. Ennek fontosságát Kornis is hangsúlyozza, azzal a kikötéssel, hogy ezek mellett a szellemtudományoknak, mint a jellemnevelés, a személyiségfejlesztés alapjának, továbbra is elsőbbséget kell élvezniük (Kornis, 1921a) Kornis hitet tesz – korábbi, filozófiai munkásságából is fakadó (Hunyady, 2016) – szellemtudományi felfogása mellett: *„a lélek az, ami építi a testet, a szellem az, ami építi és fenntartja az államot. A látható világ ezen a láthatatlan lelki világon épül fel.”* (Kornis, 1928:41) Ez a felfogás messzemenően érvényesül a Kornis keze nyomán megszületett oktatáspolitikai jogszabályokban,

tantervekben, utasításokban, sőt a tankönyvekben is (Dévényi & Gőzsy, 2011). Feltételezhetően azért, mert e szemlélet egyszerre alkalmasnak bizonyult a gyűlölt marxizmusból fakadó materialista világnézettel és forradalmi eszmékkel való szembe helyezkedésre is.

A Kornis Gyula által megfogalmazott, röviden, vázlatosan és többnyire csak utalás szerűen bemutatott művelődéspolitikai koncepción túl, szintén csak utalás szerűen igyekeztünk felvillantani ennek lenyomatait is a Horthy-korszak, s elsősorban Klebelsberg Kuno oktatáspolitikájában. A tanulmány célja nem lehetett mindezek átfogó és részletes elemzése, mindössze arra kíván rámutatni, hogy a történészek és a közvélemény érdeklődésének homlokterében álló, valóban nagy formátumú politikusok nézeteinek, céljainak és ebből fakadó intézkedéseinek jobb megértése érdekében érdemes olykor egy-egy pillantást vetnünk tanácsadói és munkatársaik munkásságára is. A tanulmány szerzőjének mindezek miatt célja Kornis Gyula életének alaposabb, monografikus igényű feltárása és bemutatása.

Irodalomjegyzék

- Csibi Norbert, & Dévényi Anna (2106). Egy miniszteri tanácsadó testület műhelytitkai. Az Országos Közoktatási Tanács jegyzőkönyveinek forrásértéke, 1872-1945. In Schlachta Kriszta, Bánkuti Gábor, & Vonyó József (szerk.), *Sed intelligere. Tanulmányok a hatvanöt éves Gyarmati György tiszteletére* (pp. 145-180). Pécs: Kronosz.
- Dévényi Anna (2015). *Nemzetnevelés: pedagógia vagy propaganda?* (doktori disszertáció) Pécs: PTE BTK Interdiszciplináris Doktori Iskola.
- Dévényi Anna, & Gőzsy Zoltán (2011). *A történelem tanításának tartalmi és módszertani változásai*. Pécs: Pécsi Tudományegyetem.
- Fichte, Johann Gottlieb (1808). *Reden an die deutsche Nation*. Berlin: Realschulbuchhandlung.
- Glatz Ferenc (1990). *Tudomány, kultúra, politika. Gróf Klebelsberg Kuno válogatott beszédei és írásai (1917-1932)*. Budapest: Európa.
- Glatz Ferenc (2016). *Konzervatív reform. Klebelsberg, Domanovszky, Szekfű, Hóman, Hajnal*. Budapest: Kossuth.
- Hóman Bálint (1938). *Művelődéspolitikai*. Budapest.
- Hunyady György (2016). Kornis Gyula, egy ideális idealista. In Papp Gábor (szerk.), *Konzervatív gondolkodók a két világháború között* (pp. 27-68). Budapest: Kossuth.
- Klebelsberg Kuno (1928). *Neonacionalizmus*. Budapest: Atheneum.
- Kornis 1934.
- Kornis Gyula (1919). Iskolarendszerünk reformja In Kornis Gyula [szerk.] (1928), *Kultúra és politika* (pp. 63-75). Budapest: Franklin Társulat.
- Kornis Gyula (1921a). Kultúrpolitikánk irányelvei. In Kornis Gyula [szerk.] (1928), *Kultúra és politika* (pp. 1-41). Budapest: Franklin Társulat.
- Kornis Gyula (1921b). Kultúrfölényünk kérdése. In Kornis Gyula [szerk.] (1928), *Kultúra és politika* (pp. 42-48). Budapest: Franklin Társulat.
- Kornis Gyula (1928). *Kultúra és politika*. Budapest: Franklin Társulat.
- Kornis Gyula (1934). *A kultúra válsága*. Budapest: Franklin Társulat.
- OKT jegyzőkönyvek (1921-1935). az Országos Közoktatási Tanács jegyzőkönyvei. Pedagógiai Könyvtár és Múzeum különgyűjteménye.
- Rittner, Matthias (2012). *Theorien und Konzepte nationaler Erziehung von der Deutschen Romantik bis zum Nationalsozialismus* (disszertáció). Erlangen–Nürnberg: Philosophischen Fakultät und Fachbereich Theologie der Friedrich-Alexander Universität.
- Somos Róbert (2013). Filozófia és politika Kornis Gyula munkásságában. *Valóság*, 46 (2), 63-78.

- T. Kiss Tamás (1998). *Állami művelődéspolitikai az 1920-as években*. Vác: MMI-Mikszáth.
- T. Kiss Tamás (1999). *Klebelsberg Kuno*. Budapest: Új Mandátum.
- Tanterv (1924). *Tanterv a középiskolák (gimnáziumok, reálgimnáziumok, reáliskolák) számára*. Kiadta a m. kir. vallás- és közoktatásügyi miniszter 1924. évi július hó 24-én kelt 80.000 sz. rendeletével. Budapest: Királyi Magyar Egyetemi Nyomda.
- Tanterv (1938). *Tanterv a gimnázium és leánygimnázium számára*. Kiadta a magyar királyi vallás- és közoktatásügyi miniszter 1938. évi május hó 25-én kelt 109.646/1938. IX. sz. rendeletével. Budapest: Királyi Magyar Egyetemi Nyomda.
- Ujváry Gábor (2009). Klebelsberg Kuno és Hóman Bálint oktatáspolitikája. In Romsics Ignác (szerk.), *A magyar jobboldali hagyomány* (pp. 377-413). Budapest: Osiris.
- Ujváry Gábor (2014). „Egy európai formátumú államférfi.” *Klebelsberg Kuno*. Pécs: Kronosz.
- Utasítás (1927). *Utasítások a középiskolák (gimnáziumok, reálgimnáziumok, reáliskolák) tantervéhez*. Kiadta a m. kir. vallás- és közoktatásügyi miniszter 1927. évi november hó 11-én kelt 70640. sz. rendeletével. Budapest: Királyi Magyar Egyetemi Nyomda.
- Utasítás (1939). *Általános utasítások a gimnázium és leánygimnázium tantervéhez*. Kiadta a m. kir. vallás- és közoktatásügyi miniszter 1939. évi május hó 2-án kelt 133.848/1939 IX. ü.o. sz. rendeletével. Budapest: Királyi Magyar Egyetemi Nyomda.